

"Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru Haftası'nın Getirdikleri",
Not- Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu Belleteni, sayı: 54/333,
(Temmuz-Ağustos 1976), s.20-24.

"SAFRANBOLU MİMARİ DEĞERLERİ VE FOLKLORU HAFTASININ GETİRDİKLERİ

Nur FERSAN

Istanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü'nün kuruluş amaçlarından en belirginini, çağlar boyu üzerinde birçok uygarlığın yaşadığı Türkiye'de, kültürün maddî varlığının en önemli verileri olan her çağdan anıt ve sitlerin, tüm yapısal çevre unsurlarının ve uygulamalı sanatların, sosyo-kültürel çevre bütünü ve doğa ile ilişkileri içinde tarihi, mimari, teknolojik yönlerden bilimsel incelemesini yapmaktır (1).

Bu nedenle Enstitü, kuruluş aşamasında ilk faaliyet olarak, yurt çapında, konuyla ilgili dağınık güçleri bir araya toplama çabalarında bulunmuş, hemen arkasından da tarihi çevrenin her geçen gün büyük bir hızla bilinçsizce yok olduğu ülkemizde bu kıyımı önleyici tedbirlere belirli bir noktadan başlamak gereksinimini duymuştur. Nitekim, son yıllarda dünyada da, Türkiye'de olduğu gibi, tarihi çevre korunmasına büyük önem verilmekte, hızlı kentleşmenin kültürel değerleri yoketmesini önlemek için yoğun çalışmalarda bulunulmakta, korumada büyük katkısına gerek duyulan halkı bu konuda bilinçlendirme çabaları arttırılmaktadır. Bu çalışmaları yaygınlaştırmak, konuya dikkati çekmek amacıyla Avrupa Konseyi'nce 1975 yılı «Avrupa Mimari Miras Yılı» olarak ilân edilmiştir. Bu ortamı fırsat bilerek, Türkiye'de tarihi değer kıyımını önlemek isteyen tüm

bilinçli çabaları destekleyen Enstitümüz, Anadolu-Türk sivil mimarisi örneklerinin en sağlıklı biçimde, en geniş ölçüde bugüne kadar bozulmadan korunduğu kasabalardan biri olan Safranbolu'da, yörenin ilginç yerleşme özelliklerinin korunması konusunda halkın büyük desteğini sağlayan Safranbolu Belediyesi ile «Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru» adlı bir hafta düzenlemiştir. 30 Ağustos-5 Eylül tarihleri arasında yapılması kararlaştırılan haftada, çağdaş kentleşmenin yoketmekte olduğu kültür değerlerimizin önemine dikkati çekmek, ve tarihin sürekliliği içinde oluşan, geçmişimizle bütünleşmemize olanak sağlayan eskinin korunması bilincinin yalnızca konuyla ilgili aydınlarda değil, halkta da gelişmesi amaçlanmıştır.

Haftaya, başta İstanbul, Ankara ve İzmir'den olmak üzere konuyla ilgili, çoğunluğunu Enstitümüz üyelerinin oluşturduğu, çeşitli Üniversite, Enstitü, Dernek ve Bakanlıklarla, Müdürlüklerden ikiyüz kadar konuk katılmıştır.

Hafta : 30 Ağustos Cumartesi günü konukların Safranbolu'ya gelmeleri ve Belediye'nin kursuz organizasyon çerçevesinde, Halk Eğitim Merkezi'nden, bu hafta nedeniyle Safranbolu'lu gençlerden oluşturulan rehberlerle alınarak kentin çeşitli semtlerindeki evlere yerleştirilmeleriyle başladı. Safranbolu'lular geleneksel Anadolu ko-

nukseverliğinin en güzel örneğini göstererek, evlerine gelenleri ıctenlikle ağırladılar, onları fazlasıyla rahat ettirmek için büyük çaba gösterdiler. 31 Ağustos Pazar günü, kentin tanıtılması amacıyla rehberler yönetimindeki küçük gruplarla çeşitli semtler gezilmeye başlandı. Yayıla yüzeyine göre 70-80 m. derinde bir çukur alan üzerine yayılmış olan Safranbolu'nun eski sosyal ve ekonomik yaşantıyı simgeleyen ahşap evleri, hemen her köşe başındaki çeşmesiyle, karakteristik sokakları hayranlıkla izlendi. Bu arada, iç dekorasyon ve plânlama açısından ilginç özellikler gösteren bazı evler, gene güleryüzlü ev sakinleri tarafından gruplara ayrı ayrı gezdirildi, evlerin tarihi geçmişi hakkında bilindiği oranda bilgiler verildi. Konuklar bu gezi sırasında, çeşitli yerel mimari sözcükleri öğrenmenin yanı sıra, Türk evi ahşap dekorasyonunun en güzel örneklerini görme olanağını da buldular.

Grupların bir kısmı bu gezilerini yarıda kesmeye razı olmayıp sokak sokak Safranbolu'yu tanımaya gayret ederken, diğer bir kısım da saat 10.00 da Akşam Kız Sanat Okulu'nda Tarihi Elisheri Sergisi'nin açılışında bulunuyorlar, sergide yer alan yörenin elişlerini hayranlıkla izliyorlardı. Sergi: Safranbolu dolaylarının karakteristik Kadın Giyim Eşyaları (Tepebaş-Bindallı-Oyalı Yazma-Sırmalı Çarşaf-Cibinlik-Simli Çevre-İçli, Dışlı

Kundura-Süm Süm Mes-Sim'li Bohça), Erkek Çiyim Eşyaları (Bürümcük- Göynek-Bürümcük Üzun Don-Simli ve İpek Uçkur-Yün Kuşak), Ev Eşyaları (Tahta Kaşıklar-Tablo-Ceviz Sandık Oymalı Beşik-Baskılı Sofra Altı-Leyen-İbrik), Oya ve Elişleri (Delik İşleri-Kanaviçeler-Sırma İşleri-Telli İşler-Simli Türküşi Dantel İşleri-Oyalar-Yazma), Kıl Dokumacılığı (Harar-Kilheybe-Çuval), Hayvan Takımları (Semer-Eyer-Kolan) ve Demir İşlerinden (Kapı Tokmakları-Çiviler-Anahtarlar-Menteşe Kilitler-Tarım Aletleri) oluşmaktaydı.

Öğleden sonra da devam eden kent gezisi saat 17.00'de Safranbolu Halk Eğitim Merkezi salonlarında yeni bir sergiyle son buldu. Konu : Enstitümüz üyelerinden, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Y. Müh. Mim. Reha Günay ile İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencilerinden Mustafa Pehlivanoğlu'nun Safranbolu'nun ilginç dokusunu ve tek yapılarını yansıtan fotoğraflarıydı. Ayrıca aynı salonda, Ege Üniversitesi Mimarlık Bölümü 1973 yılı III. Sınıf öğrencilerinin, Y. Müh. Mim. Ziyaeddin Bilgin, Y. Mimar Bedri Kökten, Doç. Dr. Ayda Arel Yönetiminde yaptıkları Safranbolu'dan röle ve çalışmaları sergileniyordu. Konukların yanı sıra, Safranbolu'lular da yörelerine ait bu ilginç çalışmaları merakla izlediler. Aynı günün akşamı, Safranbolu'nun merkezi semtlerinden Aslanlar Spor Alanı'nda Enstitümüz üyelerinden Reha Günay tarafından, gene Safranbolu'yu konu edinen, gerek halk, gerekse konukların gösterdiği ilgi üzerine iki kez tekrarlanan, bir müzikli diaporitif gösterisi düzenlendi. Bu gösteriden sonra da, Safranbolu Halk Oyunları Ekibi konuklara yöreden ilginç oyunlar sundu. 1 Eylül Pazartesi günü sabah saatleri Enstitümüzce düzenlenen Seminer'e ayrılmıştı. Çeşitli kurumlardan değerli uzmanların bildiriler (2), sundukları ve tartışmalara katıldıkları toplantıda yörenin korumasına dönük ilginç görüşler belirtildi. Safranbolu Belediyesi adına Belediye Başkanı tarafından yapılan açılış konuşmasından sonra Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Başkanı Prof. Doğan Kuban koruma ve korumada halkın bilinçlendirilmesi ve katkısının sağlanmasının önemini belirten bir konuşma yaptı. Bu konuşmayı Belediye Başkanı Kızıltan Ulukavak tarafından sunulan «Safranbolu Kentinin Mimari Değerlerinin Korunması Sorunları ve Safranbolu Belediyesinin Durumu» adlı bildiri izledi. Konuşmasında Ulukavak, kent için karşı karşıya bulunduğu sorunları ortaya koydu. Kente 10 km. uzaklıktaki Karabük'te 1938 de fabrika kurulduğundan beri Safranbolu'nun Karabük'ün banliyösü haline geldiğini ve Safranbolu evlerinin de hızla apartmana dönüştüğünü belirtti. Bu dönemde artık koruma için örgütsel çabalara gereksinme duyulduğunu, halkı korumanın bilincine vardırılmak için kurumlara örnek restorasyon çalışmalarına gidilmesi gerektiğini belirtti.

Günün 3. bildirisi Servet Gürsel'indi. Konuşmacı, «Safranbolu'da Etnik Yapı ve Kültür Değişimleri»ni ele alarak, yörede tam bir kültürel araştırmaya gidilmesini önerdi. Günün, «M. IX-XII. Yüzyılın Uygur Köşkerlerinden Safranbolu Ev Mimarısına Gelişme» konusunu içeren son bildirisi Dr. Emel Esin tarafından sunuldu. 1 Eylül Pazartesi günü öğleden sonra, saat 14.30 da konuklar kentün ilginç yapılarından XVII. yüzyılda Sultan İbrahim'in hocalarından Cinci Hoca'nın yaptırdığı tarihi Cinci Hanı'nda Açık Hava Heykel Sergisi'nin açılışında bulundular. Heykeltraşlar Derneği'nin katkısıyla düzenlenen; Seyhun Topuz, Metin Haseki, Hayri Karay, Nüzhet Şenel, Ali Teoman Germaner, Arış Koray, Zühtü Müridoğlu, Saim Bugay, Metin Ekiz, Mehmet Şenel, Vedat Somay, Ferit Özşen, Mehmet Güleriyüz, Şadi Çalık, Halûk Tezcan, Muhittin Uysal ve Kadriüssa Aydemir'in eserlerinden oluşan sergiyi hafta boyunca halkta rahatlıkla izliyebilme olanğını buldu. Serginin açılışından sonra, programlı kent gezisine devam eden konuklar, bu arada bütün özellikleriyle ayakta olan, ancak esnafın merkeze daha yakın dükkânlara taşınması nedeniyle eski canlılığını yitiren tarihli arastayı incelediler. Gece, Demir Çelik Lokal Bahçesi'nde, yörenin geleneksel «Erkek Düşün Adetleri» gösterildi. Oyunlar, gerek konuklar, gerekse de artık eski özelliğini yitirip yapılmadığından Safranbolu'lularca büyük ilgiyle izlendi.

2 Eylül Salı sabahı Seminer'in II. kısmıyla başladı. Gene bildiriler ve tartışmalarla ilginç görüşler, öneriler ortaya koyuldu. Günün ilk bildirisi, «İmar Planı Kararları İçinde Tarihi ve Doğal Değerlerin Korunması» konusunda İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Ayten Çetiner tarafından sunuldu. Konuşmacı, Safranbolu İmar Planı hakkında kısa bir açıklama yaptıktan sonra, imar planlarında tarihi değerlerin korunması için alınması gereken önlemlerden söz etti, ve koruma konusunda Safranbolu ölçeğine yakın tarihi bir yerleşme olan İtalya'da Matera ile Bulgaristan'da turizm kenti olarak korunan bir küçük köyü örnek verdi. Y. Mimar Baran İdil ve Y. Müh. Mim. Cengiz Bektaş'ın birlikte sundukları «Kentlerimiz Planlamaları ve Korunmaları Üzerine Eleştiri ve Öneriler - Safranbolu Örneği»nde ise Safranbolu İmar Planı ve uygulamasından söz edildi, imar planlarının koruma konusundaki aksak yönlerine karşı birtakım öneriler getirildi. Konuyla ilgili ilginç tartışmalardan sonra da, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Asistanlarından Y. Müh. Mim. Atilla Yücel «Korumada Toplum Ölçeği-Küçük Yerleşme Merkezlerinin Koruma Sorunları: Bazı Örnekler ve Safranbolu Hakkında Gözlemler» adlı bir bildiri sundu, korumanın kuramsal yönleri üzerinde durarak birtakım öneriler getirdi. Seminerin son bildirisi, Y. Müh. Mim. Reha Günay'ın «Safranbolu Mimari Değerlerinin Korunmasına Yardımcı Batıdan Bir Koruma Örneği: SCHNOOR» du. İlgilince bir koruma

olarak, müzikli dia gösterisi eşliğinde sunulan bu Kuzey Almanya örneği, gerek konuklar, gerekse de Safranbolu'lularca merakla izlendi. Böylece iki gün süren Seminerde; görev, yetki ve maddi olarak yoksunluğunun korumayı zorlaştırması üzerinde duruldu, korumada ilk girişimin halktan gelmesinin önemine değinilerek bu nedenle de herşeyden önce halkın bilinçlenmesinin gerekli olduğu kanısına varıldı. Ayrıca, Safranbolu'da son yıllardaki değişimin nedenleri tartışılarak bunların yapıya etkilerini önlemek için İmar Yönetmeliğine eklenen kısımların Bakanlıkça, üzerinden zaman geçtiği halde onanmamasının sıkıntısı ortaya koyuldu, halka korumanın nasıl yapılabileceğini somut olarak anlatabilmek, onlara da bu yolu açabilmek için örnek korumalar yapılması önerildi. Bu demonstrasyon çalışmalarına kurumların katkısı istendi, ayrıca turizm açısından da Safranbolu'ya yardımcı oluncabileceği önerildi. Diğer yardımcı disiplinlerle işbirliği yapan uzman mimarların korunacak bölgelerin sınırlarını belirlemeleri, planlama ve uygulamanın her aşamasında halkla bütünleşme çabasında olan bir örgüt sistemi kurarak yasal ve parasal sorumlulukların çözümünden sonra, işe başlamaları gerekliliği belirtildi. Ayrıca, mimari değerlerin yanı sıra, büyük önem taşıyan el sanatlarının da korunması üzerinde duruldu.

Öğleden sonra, Safranbolu halkının sıcak

günlerde kentten uzaklaşmak amacıyla yazlık olarak kullandıkları, büyük bahçeli genellikle iki katlı geniş evlerin yer aldığı Bağlar Bölgesi gezildi. Bu arada aynı bölgede bulunan yörenin ilk ve tek restorasyon örneği olan, Y. Müh. Mim. Yavuz İnce tarafından yapılan evle, özellikle onarıma neden olan evin tüm karakteristik ayrıntılarını koruyan başodası görüldü. Aynı günün gecesi, Kiranköy Özer Sineması'nda konukların tümünün, Safranbolu'luların katıldığı çok kalabalık bir topluluk tarafından «Kadınlar Düğün Adetleri» büyük bir ilgiyle izlendi. Birçok Safranbolu'lunun da, gene Erkekler Düğün Adetleri'nde olduğu gibi bu geleneksel töreni ilk kez görme olanlığını bulması da gecenin diğer ilginç yönüydü. Daha sonra, Hafta'nın konuklarından TRT İstanbul Radyosu'ndan neyzen Niyazi Şayın tarafından Demir Çelik Lokali Bahçesi'nde, tüm kasabalılara bir ney konseri verildi. Safranbolu'luların heyecan ve zevkle dinledikleri ve büyük bir alkış gösterisiyle karşıladıkları solo sonunda yaptığı konuşmada Şayın, bütün konukların duygularını dile getirdi ve; «Biz buraya Anadolu-Türk mimarisinden örnekler görmek için gelmiştik, ama burada hepsinden daha güzelini; insani yapıyı bulduk.» diyerek coşkulu alkışlara karşılık verdi.

3 Eylül Çarşamba sabahı, Safranbolu'ya çok yakın olan ve özellikle sivil mimari açısından or-

tak yönler taşıyan Kastamonu'ya Belediyece sağ-lanan iki otobüsle hareket edildi. Akşam üstüne kadar gruplar halinde ilginç anıtları, kalesi ve eski mahalleleri gezilen Kastamonu'dan dönüş-te, Safranbolu'nun yakın çevre köylerinden, çok karakteristik sivil mimari örneklerinin tümüyle bozulmadan bugüne kadar korunabildiği hayran-lıkla izlenen Yörük Köyü'ne uğrandı. Aynı günün akşamı, gene açık havada Safranbolu'lulara «Fu-ture of the Past» adlı bir film gösterildi. Daha sonra, Enstitümüzce Türk Film Arşivi'nden sağ-lanan, halkın kolaylıkla izleyebileceği filmlerin gösterilmesine geçildi.

4 Eylül, Perşembe günü, çevrenin önemli yer-leşme merkezlerinden biri, geleneksel mimaride çalışan ustaların yaşadığı Bulak köyü, konukla-ra gezdirildi. Ve Hafta böylece, Belediyenin ku-sursuz organizasyonu sayesinde, Safranbolu'da ilk kez düzenlendiği halde, herşeyiyle çok iyi baş-layıp, çok iyi bitti.

Hafta sonunda Enstitümüz, Safranbolu'da geçirilen bu sürenin bir dökümünü yaparak bir-takım girişimlerde bulunmaya karar verdi. Bu gi-rişimleri: a) Kısa vâdeli, b) Uzun vâdeli, olmak üzere iki kısımda toplayabiliriz.

a) Kısa Vâdeli Girişimler

1. Lonca töresinin 1940 sonlarına kadar sür-dürüldüğü Safranbolu'da, Yemeniciler'in toplandı-ğı Arasta, bugün de tüm özellikleriyle ayakta-dır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, eski can-lılığını tamamen yitirmiş bulunmaktadır. Tarihi değeri büyük olan bu arastanın yeniden canlı bir merkez haline dönüştürülmesi istenmekte, bu amaçla da Belediyenin burayı kamulaştırarak onarımını sağlaması önerilmektedir. Gene Enstitümüz, Arastanın hemen yakınındaki Pamukcu-lar Hanı'nın da bu çarşı bütünü içine sokulma-sını dilemektedir.

2. Safranbolu Belediyesi, kentin önemli tari-hi yapıtlarından, Safranbolu Çarşısı'nda yer alan Kazdağlıoğlu Camisi'ne, onarılarak, yeni bir işlev verilmesini istemektedir.

3. Sivil mimarinin tipik özelliklerini içeren bir evin onarılarak, etnografik değerlerin toplandığı bir «Etnografya Müzesi» olarak düzenlenmesi düşünülmektedir.

4. Otel sorununun büyük önem taşıdığı Saf-ranbolu'da tarihi bir evin onarılarak, geleneksel niteliklere sahip bir otel haline getirilmesi öne-rilmektedir.

5. Onarımı oldukça kolay olan, kentin XVII. yüzyıldan kalma tarihi yapıtlarından Cinci Hanı, bugün Safranbolu'luların mallarını korumak ama-cıyla depo olarak kullanılmaktadır. Hanın, Kültür Müsteşarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Safran-bolu Belediyesi ve Enstitümüzün işbirliğiyle ona-rımı önerilmektedir.

6. Yöredeki arkeolojik sitlerin belirlenmesi amacıyla, toplantıya katılanların önerisiyle bir

komisyon kurulması, bu komisyonun Enstitünün açacağı araştırma merkezinde çalışmalara baş-laması, böylece en eski yerleşmelerden başlaya-rak günümüze kadar gelinebilme olanaklarının sağlanması düşünülmüştür.

Bu durumda kurulacak komisyonları şöyle sıralayabiliriz:

a. Etnografik Komisyon,

b. Arkeolojik Komisyon,

c. Kentin tüm mimari değerlerini ortaya ko-yan Belediye ile sürekli işbirliği halinde olan bir komisyon.

b) Uzun Vâdeli Girişimler

1. Bu haftadan itibaren bir yıl süreyle bir koruma kampanyası açılarak Safranbolu'nun bu süre içinde korunması öneril-mektedir.

2. Yörük, Bulak v.b. çok yakın çevre köyle-rinin Safranbolu kültür bütünlüğü içinde ele alınması istenmektedir.

3. Bütün Üniversitelerin ortak program için-de sürekli olarak Safranbolu'dan rolöve çalışmaları yapmaları önerilmektedir.

4. Safranbolu Akşam Kız Sanat Okulu'nda açılan Tarihli Elisheri Sergisi'ne duyulan ilgiden sonra, başta okul öğretmenlerin-ce olmak üzere, etnografik eşya derlemek amacıyla girişimlerde bulunulmasına ka-rar verilmiştir.

5. Haftaya katılan Heykeltraşlar Derneği üyeleri, Safranbolu'nun değişik kesimle-rinde kullanılması için uygun yapıtlar yap-mayı düşünmektedirler.

6. Ayrıca yöre Halk Müziği'nin ve bölgeye özgü mimariye bağlı sözcüklerin derlen-mesi önerilmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, «Safranbolu Mi-mari Değerleri ve Folkloru Haftası»nda esas amaç büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Enstitü-müz açısından, koruma konusunda yeni bir bilinç-lenme atılımına neden oluşu, ve*bu önemli so-runun Safranbolu halkınca da ilgiyle benimsen-mesine olanak sağlayışı sevindiricidir. Haftaya katılan ikiyüze yakın uzman açısından ise, hem Anadolu-Türk sivil mimarisinin en güzel örnek-lerini yıllar boyu hemen tümüyle koruyabilmiş bir Türk kenti görmek, hem de geleneksel Türk konukseverliğine özgü davranışlar içinde halkla ortak mekânlarda yaşamak, onlarla doğrudan ilişkiyi sağlayarak araştırmaları için ilginç nokta-lar mimari ve tarihi değerleri açısından önemli yer tutan, bugüne kadar geleneksel dokularını bozulmadan koruyabilen nice kasabalarımıza dik-kati çekmek yönünden de ilk adımı attığı inan-cındayız.

(1) İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Res-torasyon Enstitüsü Yönetmeliği, s. 1

(2) Bildirilerin tam metinleri ve tartışmalar, Mimar-lık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteninin 5-6 sayısında yayınlanmıştır.